

ВПЛИВ МЕНТАЛЬНОСТІ МЕШКАНЦІВ ТЕРИТОРІЇ НА СПОСІБ ЇЇ ПОЗИЦІОНУВАННЯ

У статті розглянуто різні підходи до визначення понять "менталітет" та "ментальність", що набувають нового важливого значення у світі та які були певний час позабуті і відійшли на другий план. Здійснено спробу виявити взаємозв'язок між ментальністю населення певної території та вибором способу позиціонування цієї ж території. Вказано на проблему ментальності українців, яка перешкоджає успішному створенню та просуванню бренду країни загалом чи окремих її регіонів, районів, громад.

Ключові слова: менталітет, ментальність, позиціонування, територія.

Колесницкая Наталья Марьяновна, аспирантка Национального университета "Львовская политехника"
Влияние ментальности жителей территории на способ ее позиционирования

В статье рассмотрены различные подходы к определению понятий "менталитет" и "ментальность", что приобретают новое важное значение в мире и которые определенное время были позабыты и отошли на второй план. Предпринята попытка выявить взаимосвязь между ментальностью населения определенной территории и выбором способа позиционирования этой же территории. Указано на проблему ментальности украинцев, которая препятствует успешному созданию и продвижению бренда страны и ее регионов.

Ключевые слова: менталитет, ментальность, позиционирования, территория.

Kolesnytska Nataliya, postgraduate student, Lviv Polytechnic National University

The impact of the inhabitants mentality on the method of territory positioning

In this work the author tries to reveal the importance of mentality when a method of positioning area is choosing. In these times, when globalization is sweeping the planet, even on different continents, countries differ from each other only by language and race type. But all this should have their particular face. Many researchers have studied and continue to study the problem of mentality, of which there are many Ukrainian. It was found many approaches to concepts of mindset and mentality. But the author is inclined to think that mentality – is national community-specific stable set of irrational and rational features of collective representations of the world, a specific mentality, feelings, beliefs, attitudes. The term "mentality" is relatively young, but its origin is very ancient. The term "mentality" is interpreted ambiguously within different scientific approaches. There are many factors which, on the one hand, form mentality, on the other – maintain and change it. The first system of factors – a racial-ethnic community qualities, that is, the natural qualities of the subject mentality. The second system of factors – natural and geographical conditions of community living. The third system – the reasons contained in the stable result of "internal" centuries's interaction of the community. The core of mindset are archetypes, stereotypes, myths, traditions, hierarchied norms and values that define specific targets for individual behavior. The mentality is the basis for ideology and politics. An adequate description of belief and behavior is essential for understanding the phenomenon of mentality. Over time, it may change due to changes in the factors of its formation. The mentality in terms of content manifests on a conscious and unconscious level, including measurements of genetic memory. In practice mentality represents a special type of thinking that expresses the vital people installations, persistent world examples, the emotional benefits of a particular cultural tradition. National mentality – is characterized by a national community stable set of irrational and rational features of collective representations of the world, a specific mentality, feelings, beliefs, attitudes, which are determined in material and spiritual culture, and in the characteristics and functioning of social institutions. When we talk about the mentality of a community, we mean that, firstly, the members of this community have a certain commonality in their outlook and, secondly, in their behavior can reveal patterns associated with this community of their worldview. National mentality, as opposed to ethnic mentality, characterizes by the awareness of the social community of their basic properties such as that different from those of other social communities. Some sociologists and psychologists believe that mentality – is characteristic of the human soul and society, which can be changed more or less adapted to the specific conditions and challenges of survival and progress. Economic policies can not be effective excluding mentality, the current management, which is based on human relations, which includes national aspects. Area positioning can not be effective without consideration of mentality concepts also. During selecting a positioning strategy must take into account the individual characteristics of the mentality of the population, affecting both the visualization of positioning and the choice of strategy and channel promotion. This all you can find in author's work.

Keywords: mentality, positioning, area.

Запропонована тема може розглядатися актуальною в науково-теоретичному та прикладному вимірах. Зважаючи на процеси, що відбуваються не лише в нашій країні, а й у всьому світі, проблеми ментальності набувають рівня нагальної важливості. Саме під впливом менталітету відбувається процес свого роду соціального наслідування, у результаті якого зберігаються найбільш суттєві соціально-психологічні характеристики, завдяки яким нація зберігає себе. У нинішні часи, коли глобалізація крокує по планеті, навіть країни на різних континентах відрізняються один від одного хіба що мовою спілкування і расовим типом. Але все у цьому житті повинне мати своє певне обличчя, певне відображення у свідомості кожного з нас. Чим яскравіше є це відображення, тим частіше ми виділяємо саме це поняття. В часи надзвичайно насиченого інформаційного потоку важливо запам'ятовуватися,

мати щось неповторне в своєму образі, яке відразу приверне увагу. Власне, у цей час просто необхідно зберегти свою ідентичність, щоб у подальшому виграти не лише матеріально, а й залишитись спроможними продовжувати гру на політичній арені. Зрозуміло, що ментальність виступає одним з важливих факторів особливого позиціонування і впливає на спосіб подачі інформації.

Процес вивчення ментальності, який розпочався ще наприкінці ХХ ст. в Сполучених Штатах Америки, був проаналізований у працях О. Тоффлера [1] та інших дослідників. Наукову розробку терміна "ментальність" та його залучення до широкого вжитку вважають досягненням представників французької історичної школи "Аналів" (Ж. Ле Гофф [2], М. Пруст [3], Ж. Дюбі [4]). Ментальність як колективну свідомість розглядали Л. Леві-Брюль та К. Леві-Строс [5], як колективне несвідоме – К. Г. Юнг [6], Дж. Кембел.

Значну увагу дослідженню ментальності приділяють і українські вчені. Так, ментальність як чинник відродження та формування національної самосвідомості українського народу розглядали В. Касьян [1], І. Бичко [7], В. Храмова [8], І. Старовойт [9].

Метою статті є політологічний аналіз понять "менталітет" та "ментальність" як вихідних для виявлення способу вибору позиціонування населення певної території, на якій проживає певне населення.

Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- розглянути основні теоретичні підходи до визначення понять "менталітет" та "ментальність";
- показати основні різновиди "менталітету" та "ментальності";
- вказати на вплив менталітету у виборі стратегії позиціонування території;
- охарактеризувати наслідки впливу політики СРСР на політичну свідомість населення України та її окремих частин.

Незважаючи на широкий вплив глобалізації, на спрощення та узагальнення, стерти чи відмовитись від впливу ментальності неможливо. Адже це явище створювалось століттями, і у мешканців кожної території особливі ознаки цього явища. На загальному тлі бурхливих та динамічних змін людство все більше розуміє важливість групової ідентичності в соціальному житті. Звернення до глибинних коренів, традиційних установок, до ментальних структур суспільства, які проявляються через архетипи, самосвідомість, самоствердження, самореалізацію як "дух народу" тощо, є закономірною реакцією на глобальні процеси інтеграції та централізації влади. Завдяки традиціям у суспільстві відбувається самозбереження, відтворення та регенерація етнічної культури як системи. Без врахування менталітету не може бути ефективною економічна політика, сучасний менеджмент, в основі якого лежать людські відносини, що включають і національні аспекти. Важко переоцінити значення менталітету в пошуках нової національної ідеї, яка стала б об'єднуючою та привабливою для суспільства.

На формування ментальності впливає все: починаючи від географічно-кліматичних умов, закінчуючи суспільно-державницьким устроєм.

Термін "ментальність" порівняно молодий, хоча походження його дуже давнє. В латинській мові *mens, mentis* означає будь-яке духовне явище чи діяльність: розум, мислення, обдумування, думка, образ мислення, душевний склад, характер, схильності, а також бадьорість, мужність, відвагу, бажання, намір, план [11, 265].

Російські науковці В. Ануфрієва та Л. Лісна дотримувались точки зору, згідно з якою, на відміну від менталітету, під ментальністю слід розуміти частковий аспектичний прояв менталітету не стільки в умонастрої суб'єкта, скільки в його діяльності, яка пов'язана та витікає з менталітету. В той же час менталітет, як явище розумового порядку, зовсім не тотожний суспільній свідомості. Ментальність – це категорія, яка визначає сучасний контекст онтології людини в культурі, її світосприйняття та світобачення крізь призму власного етносу (нації, народності) чи соціальної страти. Це своєрідна "рафінованість" людини в бутті власного етносу [10, 6].

Розглядаючи проблему ментальності в історичному аспекті, загальні соціально-психологічні особливості людей різних епох, різних суспільних економічних формацій чи цивілізацій були предметом багатьох наукових досліджень, які мають плюралістичний характер. Про це свідчать різні підходи, одні з яких віддають перевагу при формуванні соціально-політичних та психологічних чинників людського буття географічному фактору (Ш. Монтеск'є); формі управління та умовам життя народу (К.А.Гельвецій), моральним та фізичним факторам (Д. Юм); інші – природженому характеру, який виникає з первісної народності (І. Кант); "духу народу" (Г. Гегель). Як наслідок цих течій виникає етнопсихологія [10, 6-7].

Етнічна ментальність містить у собі вже підсвідомо-автоматичні спонуки, через які програма саморозвитку етносу реалізується вже у формі опосередкованих зовнішніми відносинами конкретних актів самоорганізації етносу. Існує велика кількість факторів, які, з одного боку, формують даний менталітет, а з іншого – підтримують і змінюють його. Перша система чинників – це расово-етнічні якості спільноти, тобто природні якості самого суб'єкта менталітету. Друга система чинників – природно-географічні умови проживання даної спільноти. Третя система – це причини, які містяться в стійких результатах багатовікової "внутрішньої" взаємодії даної спільноти.

Поняття "менталітет" трактується неоднозначно у рамках різних наукових підходів. У сучасній науці склалися принаймні три підходи: перший – менталітет розглядається як сукупність усвідомлених явлень, символічних образів і цінностей; другий – акцент робиться на колективно- підсвідомих компонентах; третій – підкреслюється, що менталітет – це сфера як свідомого, так і підсвідомого, пов'язаних між собою. На підставі узагальнення характеристик цього явища пропонується таке визна-

чення: менталітет – це стійкий спосіб світосприйняття, який обумовлює форму реагування особистості, співтовариства на різні соціальні подразники, має колективний прояв і передбачає активне сприйняття світу, притаманний тим, хто живе в конкретній культурі та належить до однієї нації і безпосередньо впливає на форму та політико-правовий режим державного устрою. Це соціально-психологічний стан нації, який відображає результати впливу соціокультурного середовища. Ядром менталітету є архетипи, стереотипи, міфологеми, традиції, ієрархізовані норми та цінності, які задають певні орієнтири поведінки для індивіда. Менталітет є підґрунтям для ідеології та політики. З часом він може змінюватись через зміну чинників його формування [12, 5].

Деякі соціологи та психологи Заходу вважають, що менталітет – це та характеристика стану душі людини або соціуму, яку можна змінювати, більш чи менш пристосовувати до конкретних умов і завдань виживання і прогресу.

Менталітет з точки зору смислотворення проявляється на свідомому та несвідомому рівнях, включаючи виміри генетичної пам'яті. На практиці ментальність репрезентує особливий тип мислення, який виражає життєві установки людей, стійкі зразки світу, емоційні переваги, властиві певній культурній традиції. В ментальності перетинаються природна і культурно-історична зумовленість, раціональне і чуттєво-емоційне.

Національний менталітет – це притаманна певній національній спільноті стабільна сукупність ірраціональних і раціональних особливостей колективних уявлень про світ, специфічний склад мислення, почуттів, вірувань, установок, які опредмечуються в матеріальній і духовній культурі, а також в особливостях функціонування та організації соціальних інститутів [13, 62].

Коли ми говоримо про ментальність якоїсь спільноти, то маємо на увазі, що, по-перше, представники цієї спільноти мають певну спільність у своїх світоглядах і, по-друге, у їхній поведінці можна виявити закономірності, пов'язані з цією спільністю їхніх світоглядних позицій. Адекватний опис двох вказаних соціально-психологічних явищ – світогляду та поведінки – необхідний для розуміння феномену ментальності.

Національна ментальність, на противагу етнічній ментальності, характеризується усвідомленням соціальною спільнотою своїх базових властивостей як таких, що відрізняються від властивостей інших соціальних спільнот [14, 20].

Поняття "менталітет" дуже багате та насичене за своїм змістом. Часте вживання цього терміна в сучасній науці є завершенням досить довгого шляху, протягом якого категорія "менталітет" набула такого змісту, що відображає певний спосіб мислення, загальний духовний настрій індивіда або групи сприймати світ певним чином та згідно з цим діяти в ньому. Ментальність – це історично та соціально-культурно обумовлений засіб та тип мислення, глибинне джерело та рівень колективної свідомості, включаючи і несвідоме [15, 7-8].

Прикладом врахування інтересів ментальності певних етносів може слугувати розробка сайту Австралії. Так, наприклад, китайський варіант містить більше фотокарток і менше тексту, на німецькій сторінці – детальний текст, карти, схеми, американцям були запропоновані прості тексти з мальовничими пейзажами та кольоровими картами, японці могли бачити фото японських туристів в Австралії.

Радянська влада залишила у спадщину українцям менталітет, який відповідав цінностям росіян, тому найлегше він засвоювався мешканцями Наддніпрянської України. Колективізм протиставлявся індивідуалізму, наслідком чого стала "забюрократизованість" системи державного управління. Держава розглядалась як вищий колектив з правом регулювання діяльності підлеглих. За такою системою бюрократія як носій колективістської ментальності контролювала життєдіяльність усього суспільства.

Політика колишнього СРСР мала різний успіх у різних регіонах України, що призводило до посилення регіоналізації суспільства. Регіон більше впливав на погляди його мешканців, а регіональна влада стала сприйматися як частина з усіма ознаками цілого. Це призводило до ослаблення ідентифікації громадян з державою. З метою полегшення нав'язування владного порядку, радянська влада нищила національні ознаки, що призводило до маргіналізації суспільства, а в сукупності – до сприйняття влади як насильства, недовіри до неї, уявлення про цілковиту марність будь-якої соціальної активності та очікування "месії" – рятівника країни [12, 8-9].

Саме через такий "спадок" маємо проблеми як у власній свідомості, так і у сприйнятті іншими народами. Через те дуже важко створити позитивний образ України у світі, яка асоціюється переважно з Чорнобилем, спортивними "зірками", корупцією та родючою землею, адже потрібно почати усвідомлення з власного народу, який повинен перестати сподіватись на когось, бути рішучішим і позбавленим відчуття "меншовартості".

Отже, на основі проведеного політологічного аналізу можна сформулювати такі висновки. Розглянуто основні теоретичні підходи до визначення понять "менталітет" та "ментальність", які полягають в наступному: ментальність розглядаємо як соціальну сукупність інтелектуальних навичок, вірувань, характерних для думки колективу і властивих кожному з його членів, а менталітет розглядається як "склад розуму", "бачення світу". При виборі стратегії позиціонування необхідно враховувати індивідуальні особливості ментальності населення, які впливають як на візуалізацію позиціонування, так і на вибір стратегії та каналів просування. Потрібно враховувати історію становлення етносу, найяскравіші риси та визначальні події. Так, негативний вплив панування СРСР на ментальність та політичну свідомість і культуру українців призвів до негативних наслідків у позиціонуванні нашої країни.

Література

1. Касьян В. В. Соціокультурний розвиток постіндустріальної цивілізації: (у контексті наукових досліджень О. Тоффлера): автореф. дис... на здоб. наук. ступ. к. філософ. наук / Владислав Володимирович Касьян; Міністерство культури України, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 2013. – 20 с.
2. Ле Гофф Ж. Рождение Европы /Жак Ле Гофф ; [пер. с фр. А. Поповой]. – Санкт-Петербург: Alexandria, 2007. – 391 с.
3. Пруст М. У пошуках утраченого часу. Германська сторона: роман / Марсель Пруст; переклад з французької Анатолія Перепаді; Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної академії наук України. – Х.: Фоліо, 2011. – 473 с.
4. Дюбі Ж. Доба соборів :мистецтво та суспільство 980–1420 років / Ж. Дюбі /з фр. пер. Г. Філіпчук та З. Борисюк. – К.: Юніверс, 2003. – 316 с.
5. Дедяєва І. П. Трансформація проблеми свободи у структуралізмі: компаративний аналіз філософських вчень К. Леві-Стросса та М. Фуко: автореф. дис... на здоб. наук. ступ. к. філософ. наук /І. П. Дедяєва; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2004. – 18 с.
6. Юнг К.-Г. Архетипи і колективне несвідоме /Карл Густав Юнг; з нім. пер. К. Котюк; наук. ред. О. Фешовець. – Л.: Астролябія, 2013. – 587 с.
7. Бичко А. К. Українська ментальність: джерела становлення / А. К. Бичко. – К.: Освіта України, 2014. – 195 с.
8. Храмова В. Л. Личность как духовный феномен / В. Л. Храмова. – К.: Феникс, 2009. – 647 с.
9. Старовойт І. С. Західноєвропейська та українська ментальності: збіг і своєрідності: філософсько-історичний аналіз: автореф. дис... на здоб. наук. ступеня доктора філософських наук /І. С. Старовойт; Інститут філософії, Національна академія наук України. – К., 1997. – 31 с.
10. Макаренко Е. М. Ментальність і формування політичної культури нації (соціально-філософський аналіз): автореф. дис... на здоб. наук. ступ. кандидата філософських наук / Е. М. Макаренко; Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2000. – 21 с.
11. Латинско-русский словарь. – М., 1961. – 420 с.
12. Терентева О. Л. Менталітет як чинник розвитку державотворення в Україні: автореф. дис... на здоб. наук. ступеня кандидата наук з державного управління / О. Л. Терентева; Харківський регіональний інститут державного управління. – Х., 2010. – 18 с.
13. Бойко О. П. Менталітет як соціокультурний феномен /О. П. Бойко // Проблеми самоідентифікації сучасного українського суспільства: політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти. – К.: Національна академія управління, 2009. – С. 60–63.
14. Бричко В. І. Соціополітичний ракурс української ментальності: монографія/ В. І. Бричко. – К.: Вид-во "ПВП "Інтерсервіс", 2012. – 248 с.
15. Лісеєнко О. В. Менталітет: сутність та особливості регіональних проявів: автореф. дис... на здоб. наук. ступеня кандидата соціологічних наук / О. В. Лісеєнко; Харківський державний університет. – Х., 1998. – 17 с.

References

1. Kasian V. V. Sotsiokulturnyi rozvytok postindustrialnoi tsyvilizatsii: (u konteksti naukovykh doslidzhen O. Tofflera): avtoref. dys... na zdob. nauk. stup. k. filosof. nauk / Vladyslav Volodymyrovych Kasian; Ministerstvo kultury Ukrainy, Natsionalna akademiia kerivnykh kadriv kultury i mystetstv. – K., 2013. – 20 s.
2. Le Goff Zh. Rozhdenie Evropy /Zhak Le Goff ; [per. s fr. A. Popovoy]. – Sankt-Peterburg: Alexandria, 2007. – 391 s.
3. Prust M. U poshukakh utrachenoho chasu. Germantska storona: roman / Marsel Prust; pereklad z frantsuzkoi Anatolia Perepadi; Instytut literatury im. T. H. Shevchenka Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. – Kh.: Folio, 2011. – 473 s.
4. Diubi Zh. Doba soboriv :mystetstvo ta suspilstvo 980–1420 rokiv / Zh. Diubi /z fr. per. H. Filipchuk ta Z. Borysiuk. – K.: Yunivers, 2003. – 316 s.
5. Diediaieva I. P. Transformatsiia problemy svobody u strukturalizmi: komparatyvnyi analiz filosofskykh vchen K. Levi-Strossa ta M. Fuko: avtoref. dys... na zdob. nauk. stup. k. filosof. nauk /І. P. Diediaieva; Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni tarasa Shevchenka. – K., 2004. – 18 s.
6. Yunh K.-G. Arkhetypy i kolektyvne nesvidome /Karl Gustav Yunh; z nim. per. K. Kotiuk; nauk. red. O. Feshovets. – L.: Astroliaibiia, 2013. – 587 s.
7. Bychko A. K. Ukrainska mentalnist: dzherela stanovlennia / A. K. Bychko. – K.: Osvita Ukrainy, 2014. – 195 s.
8. Khramova V. L. Lichnost' kak dukhovnyy fenomen / V. L. Khramova. – K.: Feniks, 2009. – 647 s.
9. Starovoit I. S. Zakhidnoevropeiska ta ukrainska mentalnosti: zbih i svoieridnosti: filosofsko-istorychnyi analiz: avtoref. dys... na zdob. nauk. stupenia doktora filosofskykh nauk /І. S. Starovoit; Instytut filosofii, Natsionalna akademiia nauk Ukrainy. – K., 1997. – 31 s.
10. Makarenko E. M. Mentalnist i formuvannia politychnoi kultury natsii (sotsialno-filosofskyi analiz): avtoref. dys... na zdob. nauk. stup. kandydata filosofskykh nauk / E. M. Makarenko; Kyivskiy natsionalnyi universytet im. T. H. Shevchenka. – K., 2000. – 21 s.
11. Latynsko-russkiy slovar'. – M., 1961. – 420 s.
12. Terentieva O. L. Mentalitet yak chynnyk rozvytku derzhavotvorennia v Ukraini: avtoref. dys... na zdob. nauk. stupenia kandydata nauk z derzhavnoho upravlinnia / O. L. Terentieva; Kharkivskiy rehionalnyi instytut derzhavnoho upravlinnia. – Kh., 2010. – 18 s.
13. Boiko O. P. Mentalitet yak sotsiokulturnyi fenomen /O. P. Boiko // Problemy samoidentyfikatsii suchasnoho ukrainskoho suspilstva: politychni, ekonomichni, sotsialni ta kulturni aspekty. – K.: Natsionalna akademiia upravlinnia, 2009. – S. 60–63.
14. Brychko V. I. Sotsiopolitychnyi rakurs ukrainskoi mentalnosti: monohrafiia/ V. I. Brychko. – K.: Vyd-vo "PVP "Interservis", 2012. – 248 s.
15. Liseienko O. V. Mentalitet: sutnist ta osoblyvosti rehionalnykh proiaviv: avtoref. dys... na zdob. nauk. stupenia kandydata sotsiolohichnykh nauk / O. V. Liseienko; Kharkivskiy derzhavnyi universytet. – Kh., 1998. – 17 s.